

ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ КОНЦЕПТУ «СОЛОДКІСТЬ» У ТВОРЧОСТІ Г.С. СКОВОРОДИ

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено аналіз філософського аспекту концепту «солідкість» у творчості Г.С. Сковороди. В результаті дослідження даного концепту автор робить висновок про наявність у творчості Г.С. Сковороди цілої *феноменології солідкості*, котра знаходить символічне унаочнення у гомологічному поєднанні «Епікур Христос» й органічно поділяється на *філософію солідкості*, *теологію солідкості* та *феноменологію містичного досвіду солідкості*. Зосереджуючи свою увагу на дослідженні *філософії солідкості*, автор доходить думки, що підставою для залучення й використання Г.С. Сковородою даного концепту стали, з одного боку, особистий екзистенціальний досвід, тоді як з іншого – обізнаність мислителя з ученням античних епікурейців, головним джерелом котрої стали для нього твори римських поетів – Квінта Горація Флакка та Публія Овідія Назона, а також твори Сенеки. Автор стверджує, що «солідкість» або «насолода» інтерпретуються Сковородою як мета будь-яких екзистенціальних прагнень людини, проте, саму насолоду він розуміє передусім як насолоду Істиною, практичним результатом чого є відкриття таємниці спорідненості (сродності), котре, у свою чергу, є запорукою людського щастя.

Ключові слова: антична традиція, Г.С. Сковорода, епікуреїзм, епікурейство, насолода, солідкість, теологія, християнський реалізм, українська філософія, християнська філософія, естетизм.

АННОТАЦІЯ

В статті осуществлен анализ философского аспекта концепта «сладость» в творчестве Г.С. Сковороды. В результате исследования данного концепта автор делает вывод о наличии в творчестве Г.С. Сковороды целой *феноменологии сладости*, которая находит символические иллюстрации в гомологическом сочетании «Эпикур Христос» и органично делится на *философию сладости*, *теологию сладости* и *феноменологию мистического опыта сладости*. Сосредоточивая свое внимание на исследовании *философии сладости*, автор приходит к мысли, что основанием для привлечения и использования Г.С. Сковородой данного концепта стали, с одной стороны, личный экзистенциальный опыт, тогда как с другой – осведомленность мыслителя с учениями античных эпикурейцев, главным источником которой стали для него произведения римских поэтов - Квинта Горация Флакка и Публия Овидия Назона, а также произведения Сенеки. Автор утверждает, что «сладость» или «наслаждение» интерпретируются Сковородой как цель любых экзистенциальных стремлений человека, однако, саму наслаждение он понимает прежде всего как наслаждение Истиной, практическим результатом чего является открытие тайны родства (сродности), которое, в свою очередь, является залогом человеческого счастья.

Ключевые слова: античная традиция, Г.С. Сковорода, эпикуреизм, эпикурейство, наслаждение, сладость, теология, христианский реализм, украинский философия, христианская философия, эстетизм.

SUMMARY

The paper deals with concept of 'sweetness' as it appears in Gregory Skovoroda's works. The study results conclusion that there is a whole *phenomenology of sweetness*, which finds its symbolic representation in the homological junction 'Epicurus Christ', and can organically be divided into *philosophy of sweetness*, *theology of sweetness*, and *phenomenology of the mystical experience of sweetness*. Focusing on the study of *the philosophy of sweetness*, the author comes to conclusion that the foundation for Skovoroda's use of this concept is, on the one hand, his personal existential experience, as on the other there are teachings of ancient Epicureans, the main source of which for

Skovoroda were works of the Roman poets – Quintus Horatius Flaccus and Publius Ovidius Naso, as well as the works of Seneca. The author states that G.S. Skovoroda interprets ‘sweetness’ (or ‘delight’) as the ultimate end of every existential pursuit of every human being. However, the sweetness itself Skovoroda understands as the sweetness of Truth, practical outcome of which he sees in knowledge of the self, revealing the mystery of vocation (srodnost), as the latest, in its own turn, is the foundation of human happiness.

Keywords: aestheticism, ancient tradition, delight, Epicureanism, Gregory Skovoroda, mystics, Christian philosophy, Christian realism, pleasure, sweetness, theology, Ukrainian philosophy.

*«Ах отвержем печали!
Ах вѣкъ наш краткій, мальй!
Будь сладкая жизнь...»
(Г.С. Сковорода)*

Дослідження життя та творчої спадщини Г.С. Сковороди є одним з пріоритетних напрямків вітчизняних історико-філософських досліджень. Григорій Сковорода не лише мислитель, думка котрого визнана одним з класичних зразків національного філософування, а й один з архетипів народного духу, розуміння якого здатне відкрити нові перспективи у розумінні тих процесів, що відбуваються і сьогодні.

Дослідження корпусу текстів українського старчика ставить питання про ключові концепти, котрі були наріжними для самого Сковороди – становили основу його філософування, а отже стали підставою для концептуалізації його філософських поглядів. Історія вжитку й інтерпретації концептів, котрі застосовував Г.С. Сковорода – їхня постійність чи мінливість, одномірність чи багатозначність – є показником тих тенденцій, котрі становили безпосереднє підґрунтя його філософування. Для сучасного дослідника, як здається, виявлення цих тенденцій може стати надійним *ключем* для адекватного прочитання Сковородинівських текстів.

Серед доволі великої кількості концептів, котрі використовує Г. Сковорода, особливу увагу привертає концепт «солодкості». Цей концепт має яскраве гедоністичне забарвлення, що на перший погляд контрастує з інтерпретацією, що стала *загальником* у більшості досліджень присвячених життю та науці Г.С. Сковороди, котра вбачає у останній християнізовану версію платонічної (або неоплатонічної) доктрини. У той же час, не можна не відзначити, що Сковорода доволі часто й, як здається, цілком свідомо використовує даний концепт у своїх творах, починаючи від самих ранніх – циклу «Сад Божественных Пѣсней» й закінчуючи його пізніми творами.

Концепт «солодкість» або «насолода» – грецькою «ἡδονή» в історико-філософській перспективі, у першу чергу, відсилає нас до *гедоністичної традиції*, закоріненої у філософських побудовах сократичних шкіл (особливо киренаїків), вченні потужної, проте, на теперішній час не дуже добре дослідженої, таємничої епікурейської традиції, передчуттю «невимовної солодкості Божества» християнських містиків, а також деяких представників філософії доби Відродження та Нового часу, (наприклад, Л. Вала, Еразм з Роттердаму, П. Гассенді, Дж. Локк та деякі ін.). У цій перспективі, зазвичай, антична язичницька традиція протиставляється християнській традиції Античності та Середньовіччя, а пошуки доби Відродження та Нового часу представляються як пошук певного компромісу.

У випадку Г.С. Сковороди пошук наявності такого «компромісу» безпосередньо відсилає до відомого *гомологічного поєднання Епікура та Христа* у тридцятій пісні «Сада Божественных Пѣсней» [6, с. 28]. Попри численні констатації даного факту [див., напр.: 3; 7], наскільки нам відомо, ця паралель так і не знайшла задовільного розбору і пояснення у дослідницькій літературі, а, між тим, на нашу думку, для розуміння Сковородинівської філософії вона має фундаментальне значення, оскільки її розуміння відкриває, так би мовити, приховані «пружини», що лежать в основі як Сковородинівської етики зокрема, так і взагалі в основі його філософсько-теологічних побудов.

Огляд історіографії даного питання дає дуже не багато. Так, на початку 20-х років ХХ ст. про «радісний епікуреїзм (Г.С. Сковорода – В.Ч.), з'єднаний зі стоїцизмом» говорив М. Гордієвський [2], а майже за десятиліття до нього на дану історико-філософську паралель вказував А. Товкачевський [5].

Невдовзі після праці М. Гордієвського, підсумовуючи результати досліджень життя та творчості Г.С. Сковорода, відомий харківський історик і професор Д.І. Багалій писав, говорячи про цю паралель: «З грецьких філософів Сковорода найбільш цінував Платона та Епікура; Епікура він порівнював з Христом (Епікур-Христос). І це дуже характерно, бо теоретична філософія Епікура, наука про світ мала матеріялістичний характер. Правда, у Сковорода нема епікурової науки про матерію або атоми, з яких вона складається: Епікур учив, що світ не був створений Богом, але й Сковорода, як і Епікур, визнавав закони світу, мріяв про те, що світ було багато і що все в перманентному світі змінює свою форму; ця зміна і є смерть. Але не в цьому філософія Сковорода нагадує філософію Епікура – їх зближує етика, наука про щастя. Епікур вчив про душевний спокій, яко джерело щастя, яке в самій людині. Не odkладай роботи на завтра (цей афоризм Епікура наводив Сковорода). Два головних блага на світі, учив він, а за ним і Сковорода, – мудрість і дружба; вони міцно зв'язані одна з другою. І сам Епікур справді мав багато друзів, які бачили в ньому свого вчителя, і він постійно їх повчав; так робив і Сковорода. І Епікур не боявся смерті, як і Сковорода, і учив друзів до останнього моменту свого життя, проживаючи у своїх садках, які залишив своїм друзям. Проф. Ю.А. Кулаковський каже, що філософія Епікура була його релігією; тому-то вона й не вишила поза межі його школи або секти. Філософія Сковорода теж була для нього й його учнів релігією, і українські пасіки, не його власні, а його друзів, заміняли йому сади Епікура. Сковорода жив близько до природи, бажав милого йому селянського спокою; до них хотів наблизитися й учень його Ковалинський; а римський поет Лукрецій в своїй поемі "Про природу", цілком засвоїв собі філософський світогляд Епікура про потребу жити близько до природи» [1, с. 443].

Вже наприкінці ХХ ст. інший харківський професор (можливо найпроникливіший з дослідників життя та творчості Г.С. Сковорода!) – Л.В. Ушкалов, вказував на безпосереднє джерело цього поєднання у Сковорода, а саме на те, що ця аналогія була запозичена з творів Еразма з Роттердаму: «Епікур-Христос. Український філософ йде тут, очевидно, услід за Еразмом Роттердамським, який у дусі деяких ідей Лоренцо Валли («Про істинне та неістинне благо») інтерпретує Христа як епікурейця: «...Ніхто не може називатися епікурейцем з більшим правом, ніж святі й благочестиві. І якщо нас турбують імена, ніхто так не заслуговує ймення епікурейця, як уславлений і шанований глава християнської філософії... І грубо помиляються ті, хто плеще, ніби Христос від природи сам був сумним та похмурим і ніби закликав до безрадісного життя також нас. Навпаки, тільки він показує нам життя, найприємніше із усіх можливих і по вінця наповнене істинним задоволенням...». Еразмові «Colloquia familiaria», до складу яких уходить цитований діалог «Епікуреєць», були у бібліотеці Харківського колегіуму, і Сковорода мусив їх читати, зважаючи на те, що він вельми шанував Еразма як мислителя і взірцевого латиномовного письменника, часто посилався на його авторитет, називаючи великого гуманіста не інакше як «наш Еразм» [6, с. 75].

Проте, якщо говорити безпосередньо про те, що означала ця паралель для самого Г.С. Сковорода, то далі констатації наявності самого цього факту й іноді ще (особливо у радянській історіографії) «замилування» фактом того, що Сковорода «любив філософа-матеріаліста Епікура» та ще й порівнював його з Ісусом Христом, а також того, що один з найфундаментальніших Сковородинівських принципів – «Что нужность не трудна, что трудность не нужна» [4, с. 82, 871, 872] – мав своїм джерелом цитату з Епікура – «Χάρις τῆ μακαρίᾳ Φύσει. ὅτι τα ἀναγκαῖα ἐπιόησεν εὐλόγιστα. τὰ δὲ δυσλόγιστα, οὐκ ἀναγκαῖα» «Благодарение Блаженной Натурѣ за то, что нужное здѣлала нетрудным, а трудное ненужным» [4, с. 173, 731, 845] справа так і не просунулась.

Отже, це невелике дослідження має на меті прояснення смислу концепту «солодкість» у творчості Г.С. Сковороди, а також встановлення значення, яке має цей концепт у загальному контексті його філософських побудов українського мислителя.

На нашу думку, паралель «Епікур Христос» не є випадковою, а цілком навпаки – відкриває навіть не один, а кілька найфундаментальніших принципів, котрі лежать в основі Сковородинівського філософування. По-перше, це *принцип вічності й спадкоємності Істини* – древнім мислителям ані трохи не в меншому ступені була приступна вічна Істина, ніж сучасникам Г.С. Сковороди. По-друге, *принцип єдності істини* – філософія і теологія мають своїм предметом ту ж саму Істину, хоча, можливо, й досліджують її у дещо відмінний (за самими своїми методами) спосіб. По-третє, так би мовити, *принцип практичної цінності теоретичних знань* – Сковорода стверджує, що будь-яке умозріння, зрештою, має вихід на практику, а отже, і язичницькі філософи, і християнські теологи прагнуть скерувати людину до добра (блага) й щастя. На практиці ж кожна людина передусім прагне до задоволення, вищим проявом якої і є солодкість – ніхто не прагне до стурбованості й гіркоти, а тому саме «солодкість» є практичною цінністю й метою до котрої прагне людина.

Щоправда, тут виникає питання про те, чи не є щось таким, що тільки здається солодким, а насправді сповнене гіркоти? Вже перше дослідження вжитку даного концепту відкриває, що Сковорода (цілком у християнському дусі) протиставляє, з одного боку, «плотські солодощі», тоді як з іншого – «солодощі» або «солодкість», котрі мають зовсім інший, духовний (а не плотський) характер. Подальше дослідження дозволяє виявити, так би мовити, цілу «феноменологію солодкості», котру Г.С. Сковорода розгортає на всьому просторі своїх творів, причому, як здається, цілком свідомо.

Зрештою, навіть побіжний огляд вжитку Г.С. Сковородою цього концепту відкриває, що ця «феноменологія солодкості» має кілька вимірів, котрі, при всій їхній взаємопов'язаності, виступають як доволі самостійні – прояснюють різні аспекти розуміння Сковородою цього концепту, а саме: 1) філософський; 2) раціонально-теологічний; 3) містичний. Наявність у Сковородинівській «феноменології солодкості» цих трьох аспектів повністю укладається у синтетичну парадигму його філософії, котра має філософсько-теологічний характер. Зрештою, на нашу думку, можна говорити про «філософію солодкості», «теологію солодкості» та «містику солодкості» у Г. Сковороди. Це невеличке дослідження зосереджується тільки на першому з цих аспектів, лишаючи два інших для висвітлення у подальших публікаціях.

Вихідним пунктом філософії солодкості Г.С. Сковороди, як здається (і як це не дивно!), був цілком особистий й природний страх смерті. У цьому не важко пересвідчитися, проглянувши вже ранні твори українського філософа, та й тридцята пісня «Сада Божественных П'єсней», у котрій зринає гомологічне поєднання «Епікур Христос», говорить про скороминущість і нетривалість людського життя, та потребу людини у насолоді, на заваді котрій стоять афекти та страх смерті, котрі необхідно подолати: «Хочеш ли жить в сласти? Не завидь нигдѣ. / Будь сыт з малой части, не убоися вездѣ. / Плюнь на гробныя прахи и на дѣтскія страхи: / Покой смерть, не вред. / Так живал аѳинейскій, так живал и еврейскій / Епикур Христос» [4, с. 85]. Доречи, сам концепт «саду» у цьому контексті, як здається, теж недвозначно є алюзією на «Сад Епікура», щоправда, для Сковороди його й Божим «садом» є передусім його власна душа [див., напр.: 4, с. 54, 86].

Отже, здається, що філософський вимір концепту «солодкість» у Г.С. Сковороди постає з екзистенціальної потреби подолати страх смерті, причому, українській філософ цілком свідомо визнає своїми головними історичними ідейними попередниками у цьому питанні з одного боку саме Епікура, тоді як з іншого – Христа. Можна зробити, як здається, цілком слушне припущення, що ця межа між «аѳинейським Епикуром» та «еврейським Епикуром Христом» є межею, по-перше, між світом язичників – де панує природний розум (центром котрого є Афіни), та світом юдеїв – де панує Божественне Об'явлення й релігійний досвід (центром котрого є Єрусалим); по-друге, між світом Старого та Нового завітів – світом Закону і світом Благодаті та Істини, явлених у Ісусі Христі.

Тобто, у філософському плані (до певної міри й звичайно з певною обережністю) можна навіть говорити про специфічне «християнське епікурейство» Сковороди. Важко сказати, чи був Сковорода обізнаний зі значним відкриттям його сучасності – знахідкою епікурейських текстів на відомій «Віллі папірусів» (ми схилиємося до думки, що радше за все ні), але не можна не відзначити певну паралельність у фундаментальних філософських побудовах античних епікурейців із філософськими побудовами Г.С. Сковороди. Так, наприклад, у знайденому у середині XVIII ст. «*Papyrus Herculaneum*» – писемній пам'ятці епікурейської думки I ст. до н.е., приписуваній відомому епікурейцю *Філодему з Гадари* (бл. 110-40 р. до н.е.), міститься так званий епікурейський «тетрафармакос» («четверні ліки» – *грець.*, тобто «бальзам для зцілення душевних ран» – метафора за аналогією з бальзамом для загоєння ран тілесних, що складався з чотирьох компонентів, а саме воску, сала або жиру, дьогтю та смоли) – специфічне *Credo* або практичні настанови епікурейців: «*ἄφοβον ὁ θεός, / ἀνύποπτον ὁ θάνατος, / καὶ τὰγαθὸν μὲν εὐκτῆτον, / τὸ δὲ δεινὸν εὐκαρτέρητον*» (PHerc 1005, IV, 10-14) [9, р. 87] – «не боятися (жодного) бога, / не страшитися смерті, / благо легко здобути, / труднощі легко знести».

У цьому епікурейському *тетрафармакосі* не важко побачити прямі паралелі з наукою Г.С. Сковороди.

По-перше, Сковорода (як доречи і Епікур) наполягає на тому, що Бог є вищою добротою – Він є Бог *миросердний*, а отже, його радше потрібно любити, ніж боятися: «Жив Бог миросердний, – говорить Сковорода, – я его люблю. / Он мнѣ камень твердый, сладко грусть терплю. / Он жив не умирая, живет же с ним живая / Моя и душа» [4, с. 85].

По-друге, подолання страху смерті є необхідною запорукою щастя, як за вченням епікурейців, так і Сковороди. Тут можна пригадати спогади М. Ковалинського, як Г.С. Сковорода намагався допомогти йому – його улюбленому учневі – подолати цей, один з найсильніших екзистенціальних страхів людини: «Не довольствуюсь бесѣдою о сем, приглашал он друга своего в лѣтнее время прогуливаться поздно вечером за город и нечувствительно доводил его до кладбища городского. Тут, ходя в полночь между могил и видимых на песчаном мѣстѣ от вѣтра разрытых гробов, разговаривал о безразсудной страшливости людской, возбуждаемой в воображеніи их от усобших тѣл. Иногда пѣл там что-либо приличное благодушеству; иногда же, удалясь в близь лежащую рошу, играл на флейтраверѣ, оставя друга молодого между гробов одного, яко бы длятого, чтоб издали ему приятнѣе было слушать музыку. Сей, непримѣтно освобождаясь от пустых впечатлѣній, мечтательных страхов» [4, с. 1358].

По-третє, епікурейська теза про те, що «благо здобути легко» має пряму паралель і кілька різноманітних відповідників у Сковороди, й обіймає важливе місце у творах українського філософа, особливо на пізньому етапі його творчості (наприклад, у творах «Брань Архистратига Михаила со Сатаною о сем: Легко быть Благим», «Пря Бѣсу со Варсавою», тощо).

По-четверте, мабуть остання частина епікурейського *тетрафармакосу* представлена у Сковороди щонайменше – український філософ майже не говорить про труднощі та їх подолання, ніби ігноруючи їх, вважаючи навіть не гідними уваги, хоча, все ж таки, іноді, і ця теза знаходить у нього доволі красномовне вираження, як, наприклад, у випадку з «*солодким терпінням*», з вже цитованого вище фрагменту: «Жив Бог миросердний, я его люблю. / Он мнѣ камень твердый, сладко грусть терплю...» [4, с. 85].

Отже, для Сковороди, як філософа, «солодкість» – це насолода життям, позбавленим турбот та страждань. Синонімом цієї «солодкості» у лексиконі українського філософа є «*кураж*» [див.: 4, с. 171-173, 178, 221, 650, 653, 654, 662, 664, 667, 729, 835, 1291], що народжується у живому захопленні спорідненою (сродною) працею. Ці солодкість та кураж стають причиною «радості серця», котра, за Сковородою, є кінцевою метою будь-яких людських зусиль та діянь: «Люди в жизни своей трудятся, мнутяся, сокровиществуют, а для чего, то многие и самы не знают. Естли разсудить, то всѣм челоуѣческим затѣям, сколько их тем тысяч разных ни бывает, выйдет один конец: Радость сердца...» [4, с. 502], – говорить

один з персонажів Сквородинівського діалогу «Разговор пяти путников о истинном щастии в жизни» Атанасій.

Не можна також не відзначити таких, так би мовити, загальних речей, що поєднують Г.С. Сквороду та давніх епікурейців як то: 1) *аполітичність* – відсутність цікавості до безпосередньої участі у політичному житті та 2) надзвичайна любов до життя на лоні природи (*lat. – rústicatio*), намагання уникнути міських метушні та галасу.

Та й сама філософія розуміється Г. Сквородою цілком у епікурейському дусі – як поєднання дружби та мудрості, що дарує мир серцю: «Філософія, или Любомудріе, устремляет весь круг дѣл своих на тот конец, чтоб дать жизнь духу нашему, благородство сердцу, свѣтлость мыслям, яко главѣ всего. Когда дух в человѣкѣ весел, мысли спокойны, сердце мирно, то все свѣтло, щасливо, блаженно. Сіе есть Філософія» [4, с. 1366]. Можливо тому, центром й гаванню його філософської активності було лише невелике коло друзів, що зрештою були чимось на кшталт своєрідного закритого філософського гуртка, що також дуже нагадує епікурейські зібрання – саме філософського, а не політичного характеру, – як то могло бути у піфагорійців, елеатів, ба, навіть, платоніків. Можливо саме тому, Скворода щиро міг би підписатися під відомими словами іншого прихильника епікурейської доктрини – Публія Овідія Назона, – котрі, хоча й у дещо в зміненому вигляді, за Нових часів наводив наводити Р. Декарт, говорячи, що вони є його життєвим *Credo*: «crede mihi, bene qui latuit bene vixit...» [8, р. 116] – «Повір мені, хто добре сховався, той й прожив добре...».

Доречи, на окрему згадку заслуговує любов Г.С. Сквороди до творчості іншого представника епікурейської традиції, одного з найулюбленіших поетів українського мислителя – *Квінта Горація Флакка*. На початку твору, завершеного у березні 1776 року й присвяченого С.І. Тевяшову – «КНИЖЕЧКА, называемая SILENUS ALCIBIADIS. Сирѣчь ИКОНА АЛКІВІАДСКАЯ», Скворода сам робить цілий «історико-філософський екскурс» у своє філософське вчення про «солодкість», починаючи від Сократа, й поступово переходячи до Епікура, Горація, Сенеки та, зрештою, Платона, Аристотеля (не називаючи при цьому його імені), Піфагора й Солона, пояснюючи при цьому своє розуміння цього концепту: «Извѣстное впрямь есть Слово Сократово: “Иной живет на то, чтоб ѣсть, А я, де, ѣм на то, чтоб жить”. Жизнь не то значит, чтоб только ѣсть и пить, но быть веселым и куражным, и сытость тѣлесная не даст куража Сердцу, лишенному своая Пищи. В сем-то разумѣ учил своих Друзей Епикур, что жизнь зависит от сладости и что веселіе Сердца есть то Жизнь Человѣку. Горатіус то же, что Епикур, мыслит: Nec dulcia differ in annum... Сирѣчь: Сладости не отлагай на Год. А что он чрез сладость разумѣет веселіе сердца, видно из послѣдующих: Ut quocumque loco fueris; vixisse libenter Te dicas. Сирѣчь: Дабы ты мог сказать о себѣ, что для Тебе вездѣ жилось куражно. Утѣшеніе и Кураж, Кураж и сладость, сладость и Жизнь есть то же, и что Горацій сказал: Сладости не отлагай, то Сенека протолковал: Жизни не отлагай. Sera nimis est Vita crastina. Vive hodie. Живи днесь. Силу Слова сего Люди не раскусив, во всѣх вѣках и Народах, обезславили Епикура за сладость и почли самага его Пастырем стада свиннаго, а каждаго из Друзей его величали: Erisuri de grege porcus. Но когда жизнь от сердечнаго веселія, а веселіе от сладости, тогда откуда зависит сладость, улаждающая сердце? Изъясняет Боговидец Платон а: “Нѣт сладчае Истины”. А нам можно сказать, что в одной Истинѣ живет истинная сладость и что одна она Животворит владѣющее тѣлом Сердце наше. И не ошибся нѣкій Мудрец (мається на увазі Аристотель – *В.Ч.*), положившій предѣлом между Ученым и не-ученым предѣл мертваго и живаго. Пивагор, раскусив Емблемат Треугольника и узрѣв в нем Истину, с веселіем вопіет: “ОБРѣТОХ! ОБРѣТОХ!” Видно, что жизнь живет тогда, когда мысль наша, любля Истину, любит выслѣдывать Тропинки Ея и, встрѣтив ОКО Ея, торжествует и веселится сим незаходимым Свѣтом. Сей Свѣт улаждает и Старость Солонову, а он, и состарѣваясь, каждый день нѣчто вкушает от ядомых всѣми, но не истощаемых сладостей, согрѣвающих и питающих сердечныя мысли, как весенное Солнце каждую Тварь» [4, с. 729-730].

Зрештою, цей фрагмент дає доволі деталізоване розуміння ходу думки Сквороди як філософа, і можна припустити, що таке розмаїття представників різних філософських шкіл

(ба, навіть передфілософської традиції – згадка про Солона!), поруч зі згадкою про Епікура та епікурейців, за задумом українського філософа має не тільки ілюструвати його власні погляди і вказувати на певні ідейні зв'язки, а й надавати даним побудовам універсального характеру – авторитетно засвідчувати їхню істинність.

На останок, підсумовуючи все вищесказане, можна зробити певні *висновки*:

По-перше, в результаті проведеного дослідження доходимо думки про наріжний характер концепту «солодкості» у філософії Г.С. Сковороди. Цей концепт представляє собою специфічну ідейну основу подальших філософських побудов українського мислителя, що ґрунтуються на естетико-волюнтаристських засадах. Таким чином, можна сказати, що він є певною естетико-волюнтаристською основою філософування, а отже й одним із суттєвих елементів архітекτονіки Сковородинівської філософії.

По-друге, в результаті дослідження доходимо думки про наявність у Г.С. Сковороди цілої «феноменології солодкості», символічним відображенням котрої є гомологічне поєднання «Епікур Христос». *Феноменологія солодкості* Г.С. Сковороди органічно розпадається на *філософію солодкості*, *раціональну теологію солодкості* та *феноменологію містичного досвіду* – кожен з цих елементів знайшов певний відбиток як у житті Г.С. Сковороди, так і був відображений у текстах його творів. Відповідно це дослідження обмежується висвітленням тільки першого елементу, а саме *філософії солодкості*.

По-третє, дослідження філософії солодкості відкриває безпосередній зв'язок побудов Г.С. Сковороди як з його безпосереднім особистим екзистенціальним досвідом (наприклад, подолання страху смерті), так і з історико-філософською традицією. Історико-філософська перспектива цього концепту у Сковороди генетично пов'язана з ученням античного Епікурейства, й була засвоєна Сковородою щонайбільше через твори римських поетів *Квінта Горация Флакка* та *Публія Овідія Назона*, а також твори *Л.А. Сенеки* (головним чином його «Моральні листи до Луцилія»).

По-четверте, потрібно відзначити, що сама «солодкість» або «насолода» інтерпретуються Сковородою як мета будь-яких екзистенціальних прагнень людини, проте, говорячи про «насолоду» український мислитель схильний радше говорити про інтелектуальну насолоду Істиною, що зрештою сповнює сенсом людське існування – дарує справжнє життя, робить його істинним, – до чого, на думку Г.С. Сковороди, і покликана будь-яка людина. Зрештою, за Сковородою, пізнання Істини відбувається через пізнання себе, а практичним результатом цього пізнання є відкриття таємниці спорідненості, котре у свою чергу є запорукою людського щастя.

На завершення, потрібно зазначити, що, звичайно, розгляд даного питання потребує доповнення. У цій невеличкій праці ми зосередилися на аналізі філософського аспекту концепту «солодкості», як він постає у працях Г.С. Сковороди, а отже були «винесені за дужки» решта аспектів – теологічного та містичного, котрі не меншою (а можливо й більшою) мірою відкривають розуміння і використання цього концепту українським мислителем. Ми довели наш дискурс до того пункту, коли у Сковороди відбувається перехід від міркувань, заснованих на застосуванні сил природного розуму (тобто, це, так би мовити, частина «Епікур» з того гомологічного поєднання «Епікур Христос») до міркувань основу котрих складають християнські переконання та безпосередній містичний досвід українського старчика (друга частина поєднання – «Христос»), котрі, сподіваємось, знайдуть своє відображення у наших подальших публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода / Д. Багалій; текст. підгот. й передне сл. П. Майдаченка; худож. В. Мітченко, Ю. Чайка. – 2-е вид., виправл. — К.: Орій, 1992. – 469 с.
2. Гордієвський М.І. Теоретична філософія Г.С.Сковороди / М.І.Гордієвський // Пам'яті Сковороди. – Одеса, 1923. – С.3-36.

3. Два століття сквородіани: Бібліографічний довідник / Уклад. Л. Ушкалов, С. Вакуленко, А. Євтушенко; Заг. ред. Л. Ушкалова. – Х.: Акта, 2002. – 528 с.
4. Скворода Григорій. Повна академічна збірка творів / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. – Харків–Едмонтон–Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011.
5. Товкачевський А. Г.С.Скворода / А.Товкачевський // Українська хата. – 1913. – Березень. – С. 170-185; квітень, травень. – С. 258-274; червень. – С. 350-362; липень, серпень. – С. 479-496.
6. Ушкалов Л.В. Нариси з філософії Григорія Сквороди / Л.В.Ушкалов, О.В.Марченко. – Харків: Основа, 1993. – 152 с.
7. Ушкалов Л.В. Григорій Скворода: семінарії / Л.В. Ушкалов. – Харків: Майдан, 2004. – 776 с.
8. Ovid. Tristitia Ex Ponto With an English Translation By Leslie Wheeler. Cambridge Mass.: Harvard UP; London: William Heinemann Ltd., 1934. 511 p.
9. Sbordone F. Philodemi Adversus [Sophistas] e Papyro Herculanensi 1005. Naples: L. Loffredo, 1947.